ZDENĚK KLANICA, *Předvelkomoravské pohřebiště v Dolních Dunajovicích. Příspěvek k otázce vzajemných vztahů Slovanů a Avarů v Podunají,* Studie Archeologického Ústavu Československé Akademie Věd v Brně, t. 1, Praha 1972, ss. 63.

O okresie bezpośrednio poprzedzającym powstanie Wielkiej Morawy zwykło się mówić na podstawie 3 głównych stanowisk z południowych Moraw. Obok cmentarzyska ciałopalnego w Přitlukach i zespołu mikulczyckiego wymieniane jest cmentarzysko szkieletowe w Dolnych Dunajovicach. Nie może zatem dziwić fakt, że temu niewielkiemu, bo liczącemu zaledwie kilkanaście grobów cmentarzysku, poświęcono stosunkowo obszerne studium.

Dwa pierwsze rozdziały pracy zawierają historię badań, opis grobów i analizę materiału z cmentarzyska w Dolnych Dunajovicach. Zasadniczym problemem poruszonym przez autora w rozdziale III, zatytułowanym *Avaři, keszthelyská kultura a Slované*, jest kwestia pochodzenia litych brązów. Z. Klanica rozpatruje to zagadnienie w kilku aspektach. Materiał archeologiczny, jaki obecnie stoi do dyspozycji badaczy zajmujących się problematyką stosunków awarsko-słowiańskich, jest olbrzymi i ocenia się go na blisko 35 tys. grobów. W poszukiwaniach genezy litych brązów autor opiera się na 3 zasadniczych faktach: 1. Lite brązy nie mogły powstać w stepach nadczarnomorskich; nie mogli ich przynieść przedstawiciele nowego ludu, bo musiałyby być znane w Kotlinie Karpackiej dopiero od tego czasu. 2. Technika wykonania i ornamentyka litych brązów wskazują wyraźnie na tradycje późnoantyczne (za J. Dekanem). 3. W miejscowości Vrap w Albanii znaleziono złoty skarb, najprawdopodobniej majątek rzemieślnika; ozdoby z tego depozytu, w stylu litych brązów, mają wyraźne ślady odlewania, a więc były wytwarzane gdzieś w pobliżu. Również w Syrii znaleziono złote zakończenie pasa w tym samym stylu. Na podstawie wymienionych stwierdzeń Klanica formułuje pierwszą część zasadniczego wniosku: wzorów dla wyrobów z litego brązu szukać należy we wschodniej części obszarów śród-

ziemnomorskich. Autor nie wyklucza przy tym możliwości, że przynajmniej część wyrobów była produkowana w Europie środkowej. Dalej Klanica rozważa problem etnicznej przynależności „kultury litych brązów". Wyłącza tu zarówno Awarów, jak i Słowian konkludując, że chodzi o wyroby nie związane z konkretnym etnosem. W okresie, kiedy lite brązy były modne, używali ich członkowie wojennych drużyn środkowej, wschodniej i południowo-wschodniej Europy bez względu na przynależność plemienną.

W ostatnim IV rozdziale, zatytułowanym *Postavení nálezů z Dolních Dunajovic v rámci vývoje předvelkomoravské společnosti*, próbuje Klanica określić rolę, jaką cmentarzysko w Dolnych Dunajovicach odegrało w formowaniu się Wielkiej Morawy. W tym celu synchronizuje 3 główne stanowiska: Mikulčice, Přitluki i Dolní Dunajovicé. Cmentarzysko w Přitlukach z powodu zbyt małej liczby elementów zbieżnych z pozostałymi dwoma stanowiskami wydziela jako osobny ośrodek kulturowy z charakterystyczną ceramiką typu praskiego i nie poświęca mu wiele miejsca. Jako elementy wspólne dla Dolnych Dunajovic i Mikulčic, a ściślej ich II fazy[1], wyróżnia autor podobne lite brązy oraz ceramikę typu grodziskowego. Na cmentarzysku w Dolnych Dunajovicach brak natomiast zupełnie naczyń typu praskiego oraz przede wszystkim ostróg.

Ogólny wniosek wypływający z całości pracy można sformułować w ten sposób, że wprawdzie oba stanowiska mają wiele wspólnych cech, reprezentują jednak 2 odrębne ośrodki kulturowe. Ludność Mikulčic przybyła z północy (ostrogi z haczykami), ludność Dolnych Dunajovic znad dolnego lub średniego Dunaju. Nie podobna przy tym określić w czasie tej ostatniej migracji.

Na późnoantyczne tradycje, widoczne szczególnie w motywach zdobniczych litych brązów, wskazywano — co zresztą zaznacza sam autor — już dawniej. Nigdy jednak tak wyraźnie nie określono, jak to czyni obecnie Klanica, ich ścisłego związku z prowincjonalnorzymskimi centrami wytwórczymi. Oprócz już wymienionych autor przytacza dalsze jeszcze argumenty mające podbudować tezę o późnoantycznych tradycjach wyrobów z litego brązu. Chodzi o wyraźnie czytelną na mapie korelację między występowaniem stanowisk z litymi brązami a stanicami i obozami rzymskimi. Nadto stwierdzono, że lite brązy współwystępują w grobach już z monetami późnorzymskimi, a brązowe wyroby blaszane dopiero z monetami bizantyjskimi z VI i VII w. Wywody i wnioski autora w tej kwestii są przekonywające i można się z nimi zgodzić. Zupełnie niepotrzebnie natomiast przytacza autor przestarzały i naiwny pogląd, że w grobach awarskich występuje ceramika prymitywna, ponieważ nic nie mogło zmusić ruchliwych nomadów do wyrabiania ceramiki na kole. Do tego dodaje jeszcze od siebie, że skoro Awarzy nie byli zdolni do produkowania technicznie zaawansowanej ceramiki, to tym bardziej nie mogli wytwarzać o wiele bardziej skomplikowanych wyrobów z litego brązu.

Jeżeli zagadnienie litych brązów rozpatruje Klanica w wielu aspektach i podbudowuje wnioski licznymi argumentami, to przy próbie określenia roli Mikulčic i Dolnych Dunajovic w okresie przedwielkomorawskim opiera się zasadniczo na jednym tylko fakcie — braku ostróg w grobach dunajowickich przy jednoczesnym ich występowaniu w Mikulčicach. Brak pewnej kategorii zabytków na cmentarzysku może być interpretowany rozmaicie, jednakże wnioski końcowe nie mogą być sprzeczne. Tymczasem autor początkowo twierdzi, że niewystępowanie ostróg w Dolnych Dunajovicach spowodowane jest różnicami w obrządku pogrzebowym, w porównaniu z Mikulčicami. Później z tego samego faktu wnosi, że osada dunajowicka, dotychczas zresztą nie badana, nie mogła mieć charakteru wojskowo-strażniczego. W Mikulčicach zaś poziom sił wytwórczych umożliwiał osiągnięcie produktu dodatkowego w skali pozwalającej na utrzymanie własnej drużyny obronnej. Interpretacja niektórych zjawisk występujących w obrządku pogrzebowym jest niezmiernie skomplikowana. Nie zawsze słuszne jest, jak to czyni autor, bezpośrednie określenie charakteru osady na podstawie składu inwentarzy grobowych. Postępując w ten sposób musielibyśmy, nie uwzględniając innych faktów przyjąć, że na przykład w Polsce wczesnopiastowskiej na Śląsku, gdzie zupełnie brak broni w grobach, istniała strefa osadnictwa nieobronnego. W wypadku Dolnych Dunajovic sytuację komplikuje nadto jeszcze zupełnie przez autora pominięty fakt, że zarówno ostrogi, jak i większość wyrobów z litego brązu należą, jeśli rozpatrywać je w kategoriach inwentarza grobowego, do tej samej grupy zabytków — atrybutów jeźdźca — wojownika[2]. Różnice w obrządku pogrzebowym mogą i chyba do pewnego stopnia tłumaczą brak ostróg w grobach dunajowickich, ale przecież automatycznie

[1] I faza związana jest z okresem państwa Samona, por. J. Poulík, *Dvé velkomoravské rotundy v Mikulčicích*, Praha 1963, s. 111 i n.

[2] Wprawdzie wiele miejsca poświęca autor na udowodnienie, że wyroby z litego brązu były atrybutami wojowników (o ostrogach powszechnie wiadomo, że były oznaką jeźdźców), jednakże w omawianej pracy nigdzie nie zwrócono uwagi na oba te fakty jednocześnie, co stawiałoby w nieco innym świetle podkreślane różnice w obrządku pogrzebowym.

nie wykluczają obronnego charakteru osady. Dla poprawnego zatem określenia charakteru dunajowickiego zespołu osadniczego niezbędne są badania na samej osadzie. Wysuwane przez autora sugestie co do handlowego charakteru osady w Dolnych Dunajovicach, oparte na stwierdzeniu kontaktów z Południem, nie są w pełni przekonywające.

Interesująca natomiast jest próba wyjaśnienia pochodzenia ludności osady dunajowickiej. Autor odbiega tu od encyklopedycznego już obrazu wędrówki Słowian z północy na południe i wskazuje na złożoność tego procesu. Pozostaje jednak zawsze problemem metodycznie trudnym do rozstrzygnięcia — czy obserwowane różnice w materiale zabytkowym należy tłumaczyć przesunięciami ludnościowymi.

Z. Klanica kończy swą pracę lakonicznym stwierdzeniem, że korzenie Wielkiej Morawy tkwią w cywilizacji późnoantycznej. Nie jest to oczywiście konkluzja nowatorska, jednakże nabiera ona szczególnego znaczenia, jeśli zgodzimy się z poglądami autora dotyczącymi późnoantycznej genezy litych brązów.

Krzysztof Wachowski

Adres autora:
Dr Krzysztof Wachowski, Pologne
50-118 Wrocław, ul. Więzienna 6
Zakład Archeologii Nadodrza IHKM PAN

Biblioteka Centralna